

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІДНОСИН ВИЩОЇ ШКОЛИ І РИНКУ ПРАЦІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

© Захарчин Р.М., 2013

Розглянуто окремі проблемні питання та шляхи їх вирішення в системі взаємовідносин освіти і ринку праці. Рекомендовано конкретні організаційні, навчальні, методичні заходи щодо підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку суспільства.

Ключові слова: освіта, ринок праці, інноваційний розвиток, система підготовки, професійні компетентності.

R.M. Zaharchyn

Lviv Institute of Economy and Tourism

HARMONIZE OF THE RELATIONS BETWEEN HIGHER EDUCATION AND THE LABOR MARKET AS A PREREQUISITE INNOVATION DEVELOPMENT SOCIETY

© Zaharchyn R.M., 2013

Certain problematic issues and ways of their solution within the system of education and labour market are studied. Particular measures of organizational, educational and methodological character in terms of training professionals under the conditions of innovative society development are recommended.

Key words: education, labour market, innovative development, training system, professional competences.

Постановка проблеми. Становлення економіки знань в умовах переходу на інноваційний шлях розвитку та дієвої конкурентоздатності в масштабах світових ринків висувають вимогу підвищення наукового та практичного потенціалу вищої освіти.

Взаємний суспільний інтерес, прагматичне партнерство між сферою освіти і ринком праці повинні стати головним орієнтиром організації неперервної професійної освіти, створити об'єктивні умови її оновлення та функціонування як інтегрувального фактора економіки і освіти, а також формування людини як головної продуктивної сили суспільства.

Однак на сучасному етапі суспільного розвитку в Україні ще не досягнуто належного рівня в системній роботі зі створення умов для визначення та вирішення проблем професійної підготовки загалом по країні та її регіонах, зокрема в контексті співпраці сфери освіти і ринку праці. Порушено інтеграційний принцип, адже сьогодні вищі навчальні заклади готують неконкурентоспроможного фахівця, тому що параметри його навчання все ще зорієнтовані на старі стандарти, а не на сучасні потреби бізнесу, нові технології, тому очевидним є невідповідність між реальним попитом на ринку праці та її пропозицією. На сьогодні не достатньо розвинулися прикладні аспекти вищої школи в частині наукового обґрунтування методики та рекомендацій щодо визначення потреб у професійній

підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з вищою освітою, налагодження післядипломної професійної підготовки у ВНЗ на регіональному рівні, запровадження нових моделей підготовки на засадах компетентнісного підходу, фактори врегулювання існуючих та запровадження нових спеціальностей і спеціалізацій. Роль замовників повинна бути врахована, якщо йдеться про реформування вищої школи. Інтенсивний розвиток ринкової економіки, посилення комерціалізації всіх сфер суспільства змінили вимоги до продукту вищого навчального закладу, оскільки ринок має потребу у фахівцях, професіоналах, спроможних знайти своє місце на ринку праці завдяки набутим у вищій школі знанням та вмінню адаптовувати їх до запитів ринку. У цьому контексті йдеться не тільки про зміну змісту й технології організації навчального процесу, але й про ефективний менеджмент вищої школи, покликаний сприяти у задоволенні потреб усіх зацікавлених сторін та підвищенні конкурентоспроможності професійно-освітнього продукту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади модернізації освітньої сфери, питання ефективної взаємодії вищої професійної освіти, ринку освітніх послуг і ринку праці в умовах інноваційного поступу суспільства досліджувалися і широко висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як В. Андрущенко, М. Афанасьєва, М. Дороніна, Ю. Зінковська, В. Луговий, Т. Оболенська, Р. Патора, Ю. Сухарніков, Б. Холод, М. Армстронг, Ч. Вудруф, Х. Девіс, Дж. Равен та ін.

Значного наукового інтересу набули публікації у сфері освітньої проблематики в контексті інноваційного розвитку суспільства, які є синтезом різних сфер як економіки, так і педагогіки вітчизняних вчених І. Аносова, В. Войцеховського, А. Гальчинського, М. Голованя, І. Зимньої, А. Колота, В. Крижка, Є. Крикавського, С. Степаненка, Г. Хоружого, Ф. Хуторського.

Сутнісні ознаки та характеристики проблем розвитку освіти, причини, які значно підривають можливість сучасної професійної освіти щодо формування конкурентоспроможної робочої сили в Україні, запізнитої реакції на потреби ринку, що породжує значні кваліфікаційні перекося у сфері зайнятості, безробіття серед молоді та втрату статусу дипломів ВНЗ досліджує Л. Шевченко [9].

Водночас зазначені проблеми є лише невеликим елементом у дослідженні професійно-освітньої діяльності вищих навчальних закладів на інноваційній основі.

Мета наукової статті. Розвиток теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення гармонізації відносин вищої школи і ринку праці в умовах інноваційного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У проєкті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки визначено основні напрями, пріоритети, завдання і механізми реалізації державної політики в галузі освіти у нових економічних і соціокультурних умовах, окреслено шляхи інтеграції освіти в європейський та світовий освітні простори [6]. Визначені цілі і завдання сучасної вітчизняної освіти, з огляду на процеси стратегії розвитку держави, її інтеграційну політику, а також впливи сучасного глобалізованого світу зумовлюють необхідність кардинальних змістових та структурних змін та суттєвої модернізації.

Зростаючий масив інформації, запровадження та проникнення інноваційних технологій у всі сфери життя та діяльності, індивідуальні та колективні знання на сучасному етапі розвитку світової економіки перебувають у постійно зростаючій динаміці. З огляду на це, перед освітою, освітньою діяльністю постає функція формування нового типу фахівців, професіоналів, здатних прогнозувати, адекватно сприймати, а також самостійно створювати доцільні зміни. Сама освітня діяльність потребує змін, поступального розвитку, адже змін зазнає кожен її суб'єкт, який зумовлює зміни довкола себе, приносить в освітню діяльність нові знання, досвід, технології, потреби, мотивацію.

Знання покликані стати методологією поведінки людини, фундаментом її діяльності та утвердити її новий сучасний статус – знаннєвої людини. “Лише так можна досягти рівня знаннєвого суспільства, яке вибудовуватиме свою діяльність на основі отриманих знань. Це конче необхідно для того, аби країна займала достойне місце у сучасному і тим більше у майбутньому світі” [5, с. 1].

Серед основних тенденцій в освітній діяльності науковці виділяють: масовий характер освіти та її неперервність як нову якість; значущість освіти для індивіда і суспільства; орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності; адаптація освітнього продукту до запитів і потреб особистості; орієнтація навчання на особистість, забезпечення можливостей її саморозкриття [3, с. 9]; орієнтація на демократизацію всіх освітянських структур; орієнтація навчання на інновації, загальні та фахові компетенції; людиноцентристське спрямування освіти та гуманістична спрямованість інноваційних процесів; освіта стає пріоритетною галуззю фінансування в розвинених країнах [8];

Аналізуючи ці та інші думки науковців стосовно основних тенденцій, на які орієнтується сучасна освіта, пропонуємо своє бачення нових тенденцій, що відображають стратегію розвитку всіх складових освітньої діяльності, спрямованих зокрема на гармонізацію відносин з ринком праці. На нашу думку, це:

- посилення зв'язку освіти під час її модернізації із політичною, соціальною, економічною організацією суспільства зі збереженням гуманістичних і фундаментальних засад;
- професіоналізація освіти, спрямована на підвищення її конкурентоспроможності та визнання у міжнародному вимірі;
- зростання потреби в якісних освітніх послугах наукомістких економік, темпи інтелектуалізації яких невинно зростають;
- оновлення змісту освіти відповідно до вимог роботодавців на ринку праці і перегляд та оновлення на основі цього спеціальностей та напрямів підготовки фахівців з урахуванням їх компетенцій та компетентностей;
- посилення ролі освіти як дієвого фактора забезпечення інноваційного розвитку галузей економіки.

Вища освіта сучасного і майбутнього покликана враховувати все розмаїття тенденцій, факторів, принципів з метою максимального пристосування до потреб розвитку українського суспільства, потреб конкретного індивідуума в умовах глобалізаційних викликів.

Взаємний суспільний інтерес, прагматичне партнерство між сферою освіти і ринком праці повинні стати головним орієнтиром організації неперервної професійної освіти, створити об'єктивні умови її оновлення та функціонування як інтегрувального фактора економіки і освіти, а також формування людини як головної продуктивної сили суспільства.

Актуальним та невідкладним завданням, що стоїть перед вищою освітою, залишається формування високих фахових компетенцій випускників через створення оптимальної компоненти навчальних дисциплін, які найбільш відповідають сучасним викликам суспільства, враховуючи світові глобалізаційні процеси економіки. В цих умовах відчутно зростає роль дисциплін, які зумовлюють набуття насамперед таких соціальних цінностей, як: знання, компетентність, професіоналізм.

Трудові ресурси, людський потенціал, кадровий потенціал як симбіоз знань, умінь і навичок кожної особистості, отриманих під час професійної підготовки є основою, що надає змогу брати активну участь індивідуума у суспільному виробництві. Однак на сьогодні ринок праці більше цікавить не освіта, а освіченість людини, не стільки тріада “знання – уміння – навички”, скільки компетенції працівника, тобто здатність людини до виконання певного виду діяльності, не стільки наявність документа про освіту, скільки реальна кваліфікація або професійна працездатність на ринку праці.

У зв'язку з цим у системі вищої професійної освіти нагальною потребою стає формування більш зваженого ставлення до ринку праці, яке передбачає розуміння його динаміки, актуальних тенденцій та змін, спроможності оперативного до них адаптуватися, реагувати та прогнозувати. Суспільство зацікавлене в якнайшвидшому подоланні невідповідностей підходів професійної освіти та вимог працедавців.

У кооперації зусиль через ефективний соціальний діалог освіти і працедавців за зацікавленою координуючої участі держаних структур взято курс на розроблення нових стандартів освіти та професійної підготовки з урахуванням європейських вимог. Важливим етапом на цьому шляху

стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” від 23.11.2011 р. № 1341, яку необхідно впроваджувати у всі сфери соціально-трудових відносин та професійної освітньої діяльності.

Питання аналізу взаємоузгодження меж кваліфікації з ринком праці в Україні досліджують О. Сухарніков, Ю. Зінковський, О. Голубенко, Т. Морозова, які погоджуються з думкою, що освітньо-кваліфікаційні межі повинні прямо стосуватись професійної кваліфікації і створення її має бути результатом спільних зусиль і роботодавців, і освіти, зокрема вищих навчальних закладів [2; 4; 7].

Ефективна професійно-освітня діяльність ВНЗ, яка гальмувала б наростаючі диспропорції між підготовкою фахівців і попитом на них на ринку праці, на нашу думку, повинна охоплювати такі обов’язкові елементи:

- постійний аналіз та перегляд робочих навчальних програм усіх дисциплін, підпорядкування та пов’язування їхнього змісту з напрямом підготовки чи спеціальності;
- збільшення за рахунок бюджету часу, що виділяється на варіативну компоненту навчальних планів, частки на практичну підготовку;
- створення на основі ВНЗ профільних навчально-виробничих структур, центрів, спеціалізованих лабораторних комплексів тощо, які б забезпечували студентам можливість проходження різних видів практики чи відпрацювання завдань інших видів практичної підготовки;
- розробку в межах ВНЗ схеми проходження підвищення кваліфікації за спеціальними програмами, що є вираженими профільними діючими у ВНЗ напрями підготовки і мають практичний характер;
- широке впровадження у навчальний процес і практичну підготовку віртуальних технологій, що надають можливість відпрацьовувати завдання в умовах, наближених до реальності, з використанням інформаційно-демонстраційних ресурсів, які відтворюють передові досягнення практики;
- розвиток технологій індивідуальної роботи зі студентами, в межах яких практикувати виконання креативних завдань, що ґрунтуються на практичному матеріалі, розвивають прогресивні тенденції економічних галузей, створюють можливості розвитку у студентів затребуваних ринком праці професійних компетентностей.

Вирішення всіх цих проблем – суспільства, вищих навчальних закладів, кадрового освітнього менеджменту, можливі за умов, коли будуть реально вирішуватися і будуть подолані “вузькі місця”, про які, на наш погляд, ще недостатньо говорять, або говорять здебільшого на декларативному рівні різні автори.

Маємо на увазі те, що при формуванні належного науково-педагогічного персоналу, здатного реалізовувати сучасні завдання у сфері професійно-освітньої діяльності, не вирішеним залишається питання відсутності належних умов та можливостей систематичної перепідготовки чи підвищення рівня профільної професійної кваліфікації науково-педагогічного персоналу ВНЗ, діючих працівників галузей економіки та значної частини незайнятого населення. Цю проблему ми пов’язуємо з відставанням, а подекуди з частковою чи повною відсутністю сучасних баз, центрів, підрозділів такої перепідготовки, яка могла б оперативно і ефективно знімати існуючі диспропорції між вимогами суспільства, ринку праці з послугами професійно-освітньої сфери в питаннях підготовки (перепідготовки) фахівців сучасного рівня, зокрема з нових спеціальностей чи спеціалізацій.

Низька інноваційна активність вищої школи має як об’єктивні, так і суб’єктивні причини. До суб’єктивних причин зарахуємо недостатньо повне усвідомлення неминучості й невідмінності інноваційного поступу у всіх сферах суспільства, зокрема, в освітній; відсутність відповідного попиту у вітчизняних підприємств на сучасні знання, нові технології, креативні рішення, відсутність інноваційної культури. Серед об’єктивних причин насамперед – фінансова неспроможність розвивати інноваційність як стратегічний потенціал, недосконалість законодавства в сфері освіти, відсутність належної матеріально-технічної бази для реалізації інноваційних ідей, нестача дослідницьких центрів, відсутність реальної та достойної суспільної оцінки інновацій і талантів, відстороненість освіти від процесу формування інноваційної економіки, недостатня

університетська автономія. Серед причин низької інноваційної активності науковці найчастіше зазначають (а практики підтверджують це) незадовільний рівень якості матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів і наукових організацій. “Низький стан матеріально-технічної та лабораторної бази вищих навчальних закладів не забезпечує проведення наукових досліджень на загальноосвітньому рівні і не сприяє впровадженню інноваційних освітніх технологій та вихованню інноваційно-орієнтованого громадянина, знижує конкурентоспроможність випускників навчальних закладів на ринку праці, створює перешкоди на шляху інтеграції української освіти до європейського та світового освітніх просторів. Це свідчить про недостатню державну та фінансову підтримку інноваційних процесів” [1].

Цей перелік проблем можна продовжувати, але, незважаючи на слабкий перебіг інноваційних процесів в Україні, інноваційному розвитку вищої освіти буде сприяти відновлення єдиного циклу “наука – освіта – виробництво – суспільство”, тобто, тісна інтеграція освіти та наукових досліджень в партнерстві із ринком праці.

Для ефективного поширення інновацій доцільно у межах вищого навчального закладу формувати банки інноваційних ідей, створити підрозділ, який виконуватиме інноваційні функції, займатиметься розробленням та впровадженням інновацій і тісно співпрацювати із бізнес-структурами. Організаційні структури інноваційного спрямування можуть мати різний характер і форми (лабораторії, центри, творчо-експериментальні лабораторії тощо), як і можуть бути самостійними юридичними особами. Досвід багатьох європейських країн підтверджує ефективність існування інноваційних центрів, які координують інноваційну діяльність структурних підрозділів вищого навчального закладу, зокрема, інститутів, факультетів, кафедр, лабораторій.

Загалом інноваційна діяльність освіти буде ефективною за умови співпраці із бізнес-структурами та розвитку партнерських відносин із усіма зацікавленими в інноваційному поступі інституціями.

Форми співпраці можуть бути різними, перелічимо основні із них, які найчастіше трапляються на сторінках профільних видань та відповідають вимогам практиків:

- “надання місць практики і кураторство;
- участь провідних фахівців компаній у навчальному процесі і в роботі атестаційних комісій;
- проведення майстер-класів, вишколів, професійних конференцій, ярмарків вакансій; ярмарків кар’єри;
- проведення конкурсів іменних стипендій;
- корпоративні форми взаємодії (створення навчальних центрів, бізнес-центрів, центрів кар’єри, започаткування фондів розвитку вищої освіти і науки).

Реальне впровадження освітніх інновацій вищих навчальних закладів нашої держави сприятиме інтеграції вітчизняної освіти у європейський простір і забезпечить рівні можливості для здобуття якісної освіти, умови для творчої самореалізації та освіти впродовж життя, підвищення конкурентоспроможності випускників вишів, високі стандарти якості освіти і життя, мотивацію до підвищення професіоналізму й креативності науково-педагогічних працівників, узгодження потреб ринку праці і з пропозицією вищої школи.

Висновки. З огляду на вищесказане, є підстави стверджувати, що настав якісно новий етап взаємодії освіти та її інституцій з ринком праці. Цей етап диктує нові форми взаємодії, засади розвитку та удосконалення партнерства через низку чинників, серед яких першочергово виділяємо: формування інформаційного суспільства; перебіг глобалізаційних змін; інноваційний розвиток; формування нової людини; інтеграційні процеси в освітянському середовищі – Болонський процес, Національна рамка кваліфікацій, поява нових спеціальностей, спеціалізацій тощо.

На шляху гармонізації взаємовідносин вищої школи та ринку праці в контексті інноваційного розвитку суспільства, доцільно увідповіднити реальні потреби ринку праці у фахівцях та їхню підготовку у вищих навчальних закладах. Одночасно доцільно створити умови для підвищення кваліфікації фахівців із вищою освітою, враховуючи регіональний аспект. Важливим завданням є

також оптимізування ступеня насичення вищими навчальними закладами в регіональному розрізі, адже, оптимізація мережі вищих навчальних закладів є об'єктивною необхідністю сучасного інноваційного суспільства, спрямованою на забезпечення високої якості підготовки фахівців з вищою освітою.

Для гармонізації співпраці освіти та працедавців, подолання деякого відставання освіти, зокрема її підсистеми професійної освіти від викликів глобалізованого світу, вищим навчальним закладам необхідно створювати такі моделі підготовки, які забезпечуватимуть індивідууму, майбутньому суб'єкту професійної діяльності, не тільки класичну освіту (інформативні знання, уміння, навички), але й відповідні компетенції, які забезпечують потрібні працедавцям кваліфікації.

1. Герасимчук З.В. Проблеми та перспективи становлення інноваційного потенціалу в регіонах України / З.В. Герасимчук, Н.С. Куцай // *Регіональна економіка. Науково-практичний журнал*. – 2010. – № 1. – С. 48–52. 2. Голубенко О. Освітні стандарти як інтерфейс між освітою та сферою праці [Електронний ресурс]. // *Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=624>*. 3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 362 с. 4. Зінковський Ю. Новий етап взаємодії системи освіти та ринку праці / Ю.Зінковський // *Вища школа*. – 2012. – № 3. – С. 39–50. 5. Кремень В. Освіта в контексті соціокультурних змін / В. Кремень // *День*. – 2008. – 20 серпня (№ 148). – С. 1. 6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки // *Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України*. – *Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>*. 7. Сухарніков Ю. Концептуальні підстави розробки і впровадження національної рамки (академічних) кваліфікацій України / Ю.Сухарніков // *Вища школа*. – 2012. – №3 . – С. 16–39. 8. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність / В.В. Химинець. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. – 364 с. 9. Шевченко Л.С. Професійна освіта як чинник конкурентоспроможності робочої сили / Л.С. Шевченко // *Демографія та соціальна економіка. Науково-економічний та суспільно-політичний журнал*. – К., 2008. – № 2. – С. 77–85.